

“İNCE MEHMED” VE “RAHMET YOLLARI KESTİ” ROMANLARI
ARASINDA EŞKİYALĞIN İŞLENİŞİ BAKIMINDAN BİR
KARŞILAŞTIRMA DENEMESİ

Erdinç Kaplan
Mersin Üniversitesi

Abstract: This paper discusses the character

GİRİŞ

1950 sonrası romanımızın önemli özelliklerinden biri de köy konusunu ele almasıdır. Bu dönemde yazılan birçok roman köy ve köy insanının yaşamını konu edinmektedir. Köyün gerçekçi açıdan ele alındığı bu dönem romanlarında mülkiyet sorunu en çok işlenen konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Köy konulu romanlar yazan yazarlarımız arasında Yaşar Kemal ve Kemal Tahir de vardır. Köy romanı kavramına farklı yaklaşımlar da her iki yazarın iki yıl arayla yayımladıkları İnce Memed (1955) ve Rahmet Yolları Kesti (1957) romanları, köye ve köylüye farklı yaklaşımlarıyla dikkatleri çekmektedir. Çalışmamızda, bu farklılık eşkıyalık motifinin işleniş ekseninde değerlendirilecek; yazarların eşkıyalığı ele alış biçimleri bakış açılarından hareketle ortaya konmaya çalışılacaktır.

Eşkıyalığın tarihi oldukça eskidir. Toplumların geçirdiği her evrede eşkıyalık olgusu yaşanmış bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

“İNCE MEHMED” VE “RAHMET YOLLARI KESTİ”

Eşkiya kelimesi Arapça “şeka” mastarının öznesi olan “şaki”nin çoğulu olarak Türkçeye, Arapçadan geçmiş bir sözcüktür (Yetkin, 1996:7). Kelimenin genel anlamının, “dağda kırdan yol kesen, hırsızlık yapan, azgın, habis, fesatçı” bir insan tipini ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Eşkıyalığın hukuksal açıdan tanımı ise şöyle yapılmaktadır: “Mal zapt etmek, oç almak, suikastta bulunmak yahut memleketin dahili emniyetini bozmak için mesken, çiftlik, ağıl, köy, değirmen gibi mahalleri basarak veya yakarak yahut tahrip ederek veya adam öldürerek veya yollarda ve kırlarda soygunculuk yaparak veya adam kaldırmak ve bu fiillerden dolayı mevkuf iken firar ederek silahla dolaşmak suretiyle emniyet ve asayiş münferiden ve toplu olarak tehdit ve ihlal etmektir” (Yetkin, 1996:8).

Eşkiya ve eşkıyalığın tanımını yaptıktan sonra bu olgunun ortaya çıkış nedenleri üzerinde kısaca durulması gerekmektedir. Devletin çöküşü, bu çöküşle birlikte yaşanan merkezi yönetimin zayıflığı, adaletsizlik, özgürlüğün olmaması, uygarlıktan uzak olmak, sosyo-ekonomik yapıdaki çöküntüler, yoksulluk, toplumsal katmanlardaki dengesizlikler ve zulüm, eşkıyalığın temelindeki başkaldırının sebebinin oluşturan faktörlerdir.

Eric J. Hobsbawn, Eşkıyalar adlı çalışmasında eşkıyalığın ortaya çıktığı toplumları; “Toplumsal açıdan, kabile ve akrabalık düzeninin evrimsel aşaması ile modern kapitalist ve sanayi toplumu arasında bulunan, ancak dağılmakta olan akrabalık toplumu ve kapitalist tarıma geçiş aşamalarını da içeren tüm toplum tiplerinde görülür.” (Hobsbawn ,1997:13) biçiminde tanımlamaktadır.

I. KEMAL TAHİR VE YAŞAR KEMAL’IN EŞKIYALIK ÜSTÜNE GÖRÜŞLERİ

Kemal Tahir’e göre, eşkıyalığı hırsızlıktan ayırmanın imkanı yoktur. Bu sebeple hiçbir hırsızlık olayının da tarihi etkilemeyeceğini belirtir. Eşkıyalığın, devletin zayıf düştüğü büyük sarsıntılar geçirdiği dönemlerde yaygınlaştığı üzerinde durur. Eşkıyalığın olduğu yerde hiç kimsenin, deli olmadıkça soyulacağını bilerek üretim yapmayacağını ifade eder.

Osmanlı İmparatorluğunun, merkezi otoritesinin güçlü olduğu dönemlerde her çeşit eşkıyalığın, sağlam yapılı bütün toplumlarda görülebilecek nitelikte olduğunu, devletin güçlü olduğu dönemlerde

“İNCE MEHMED” VE “RAHMET YOLLARI KESTİ”

hiçbir eşkıyanın uzun süre yaşatılmadığını, merkezi otoritenin zayıflamasından sonra eşkıyalığın devletin otoritesini yıkacak bir güç olarak içerden ve dışardan kullanıldığını bunun da en iyi örneğinin Çakırcalı Mehmet Efe olduğunu söylemektedir.

Kemal Tahir, eşkıya efsanelerinin, destanlarının, türkülerinin halk arasında yayılmasını, serseri diye tabir ettiği saz şairlerine bağlamaktadır. “Eşkialık meşru bir itilme midir?” sorusuna; “Eşkialıkta kişinin suça yatkınlığı da söz konusudur. Hiçbir suç meşru değildir, aynı sonucu vermez her insanda. Cemiyet suçludur derler, yanlıştır. Bir suçun meşru olabilmesi için bütün insanların padişahıtan dilenciye, o duruma gelinceye kadar aynı suçu işlemesi gerekir. Cemiyet kabahatlidir diyenler yanılıyorlar. Suçluların kendilerini kurtarmak için, orta sınıf aydın tabakasını aldatmak için ileri sürdükleri bir mazerettir.” (Bayrak,1985:102) biçiminde cevap vermektedir.

Kemal Tahir, eşkıyalık sorununu işlemekle orta sınıf yarı aydınları arasında yayılmak istenen bir yanlışı -eşkıyanın olumlulanmasını-düzeltmek istediğini belirtmektedir. Yazar, eşkıya devlet ilişkisini de şu sözlerle ifade etmektedir: “Eşkialık, çoğu zaman devletin vazifesini yapamadığı yerlerde görülür. İki türdür. Devlet haksızlığı önleyemez, bazı durumlarda mazeret bulmak ister. Bir de eşkıyalığı tepeleyemez, eşkıyalık sürüyor gibi görülür” (Bayrak, 1985:103).

Kemal Tahir’e göre toplumun düzenini işlemez hale getirenler, çoğunluğu teşkil eden hakiki rezil takımı, soyguncular ve eşkıyalardır. “Sanatla eşkıya arasındaki bağ nedir?” sorusuna; “Herhalde sanatçının içinde eşkıyalara duyduğu yakınlıktır. Ahlak düzeni sağlam olmayan ve soyguncularıyla başa çıkamayan bir toplumun ruhunda artakalmış barbarlık duygusunun da baskısıyla soygunculara karşı hayranlık duyar” (Bayrak ,1985:100) şeklinde yanıtlamaktadır.

Yaşar Kemal’in eşkıyalık konusundaki düşünceleri Kemal Tahir’inkilerden farklıdır. Yaşar Kemal, tarihte zamanı etkileyen eşkıyalık olaylarının olduğunu belirterek; “Eşkialık insanlığın olaylarından bir tanesidir. Ve bu sürekli olayın tarihi etkilemediği söylenemez.” (Bayrak, 1985:99) şeklinde bir yaklaşımda bulunmaktadır. Yaşar Kemal için eşkıyalık bir başkaldırı türüdür. Eşkialık büyük başkaldırımlarda yardımcı olmuştur. Eşkialığın böylesi başkaldırımlara yardımcı olması durumu için Kurtuluş Savaşı’ nı örnek verir. “ Kurtuluş Savaşı’ nda, Mustafa Kemal’ in başkaldırmasına

“İNCE MEHMED” VE “RAHMET YOLLARI KESTİ”

yurdun başka bölgelerinden eşkıyalar yardımcı olmuşlardır. Buna yüzlerce örnek verebiliriz. Örneğin, Ege’de Yörük Ali Efe, Demirci Efe, Antep dolaylarında Karayılan, Toroslar’da Gizik Duran” (Bayrak, 1985:99).

Yaşar Kemal, eşkıyalığın bir geçiş sürecinin ortaya çıkardığı olgu olduğu tezine karşı çıkar. Yazara göre eşkıyalık insanlığın her çağında biçim değiştirerek olacaktır. Bu görüşlerini; “Toplumun yetersizliklerinden doğan kişisel bir başkaldırmadır, eşkıyalık. Bu da biçim değiştirerek toplum içinde yerini her zaman koruyacaktır. Mesela ben Amerika’daki gangsterliği temel yönünden Toroslar’daki eşkıyalıktan çok ayıramıyorum. Ekonomik koşulları, gelenekleri, politik durumları ayrı olmasına rağmen başkaldırmada bir birlik gösteriyorlar. Gangsterlik ne kadar örgütlü olursa olsun gene de içinde yoğun kişisellik taşıyor. Yukarıda da dediğim gibi eşkıyalık biçim değiştirerek insanlıkla beraber gidecektir” (Bayrak, 1985:99) biçiminde dile getirmektedir.

Yaşar Kemal, eşkıyalığın ortaya çıkış nedenlerini çeşitli olmakla birlikte, ekonomik nedenlere bağlar. Anadolu’da tarih boyunca eşkıyalığın bir yaşama biçimi olarak gelişmesinin asıl nedeninin ekonomik nedenler olduğunu benimser. Anadolu coğrafyası ve bu coğrafyanın düzensiz yönetiminin de eşkıyalığın ortaya çıkışında etken olduğu görüşündedir. Yazar, eşkıyalığın olumsuz yönleriyle değerlendirileceğini, fakat bilimsel değerlendirmelerle olumlu ve olumsuz yönlerinin tespit edileceğini, eşkıyalığın olumlu ve olumsuz yönlerinin tarih içinde daha net olarak belirleneceğini işaret etmektedir. Bu konuda: “Eşkıyalığın zararlı veya faydalı olduğu konusunda ben bir şey söyleyemem. Bazı kişiler, sanatçılar hatta bazı toplumlar eşkıyalığa hayrandırlar” (Bayrak, 1985:103) demektedir.

“Eşkıyalık meşru bir itilme midir?” sorusuna, Yaşar Kemal’in cevabı şu doğrultuda olmuştur: “Kurulu düzene karşı başkaldırmayı ne kadar meşru ne kadar gayri meşru sayabiliriz? Meşru olup olmamayı o toplumun ilişkileri belirler. Ekonomik ya da sosyolojik” (Bayrak, 1985:102). Yaşar Kemal, eşkıyaya hayranlık duygusunun, düzeni bozulmuş ya da kurulu düzenden büyük çoğunluğu zarar görmüş toplumlarda olabileceğini belirtir. Devletle eşkıyanın her zaman karşı karşıya olduğunu, bazı zamanlarda devletin eşkıyayı halk üzerinde baskı aracı olarak kullandığını, devletle eşkıyaların faydalarının birleştiği zamanların da yaşandığını ifade etmektedir. Çağımızın bütün

“İNCE MEHMED” VE “RAHMET YOLLARI KESTİ”

başkaldırma olaylarının hangi türden olursa olsun toplumu değiştirmeye doğru bir birikim olduğu tespitini yapmaktadır.

“Sanatla eşkıya arasındaki bağ nedir?” sorusuna Yaşar Kemal’in yanıtı şu biçimdedir:

Sanatla eşkıya arasında hiçbir bağ yoktur. Yalnız eşkıyalık bir gelenek olduğu için Anadolu’da eşkıya türküleri, eşkıya halayları çıkmıştır. Memleketimizde çok zengin bir eşkıya edebiyatı var. Daha halk arasında söylene gelen Köroğlu türküleri, hikayesi gerçekten eşi bulunmaz, güzel bir eşkıya destanıdır. Başkaca eşkıyalığın sanatla bir ilişkisinin olduğunu sanmıyorum. Şöyle bir soru sorulabilir. Eşkıyalık sanatı etkileyen bir kaynak mıdır? Eşkıyalar bütün dünyada bir takım sanatçıları etkilemiştir. Bunun da bol bol örnekleri var: Örneğin Tolstoy’un Hacı Murat’ı (Bayrak ,1985:100).

II. ROMANLARDAKİ EŞKIYALIK MOTİFLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Romanlardan hareketle, eşkıyalığın ortaya çıktığı zaman ve koşullar tespit edilebilir. Kemal Tahir, eşkıyalığın devletin zayıf düştüğü- büyük sarsıntıların yaşandığı- dönemlerde ortaya çıktığını belirtir. Sabri Yetkin(1996) de “Ege’de Eşkıyalar” adlı çalışmasında bu durumu net olarak ortaya koymaktadır: “ Savaş ortamının getirmiş olduğu sıkıntılar, ülkede yaşanan bütün dengeleri bozar. Savaş ortamının doğurduğu en kötü sonuçlar “ iç güvenlik” yani asayiş konusunda hissedilir. Savaş, ulusların birbirlerini kırmalarına yönelik kanlı tabloları sergilerken, cephe gerisinde de sürekli bir asayişsizlik, bir terör ortamının oluşumuna zemin hazırlar.” Eşkıyalık ve savaş arasındaki ilişki Rahmet Yolları Kesti adlı romanda değişik bölümlerde belirtilmektedir. “ Savaş kaçaklık devridir ve eşkıyalığın harmanı devridir” (s.23) diyen yazar, bir başka sayfada aynı konuya ilişkin şunları söyler:

Eşkıyalık devri için savaş gerek... Köylerde kasabalarda erkek kalmayacak. Bunların tek milini sınır boylarına sürecekler. Jandarmaları da bizim gibi çaptan düşmüş yaşlılardan, bir de beyzadelerle ağa oğullarından ayıracaklar. Yaşlılar cephe yerinde bir boka yaramaz, ötekiler de “ bir kazaya uğramasınlar diye gönderilmez. O zaman asker kaçaklarından bazıları dağa sığar, olur sana eşkıya... Lakin kulak verme, seferberliklerde bile fazla sürdüreni pek görülmemiştir. Eşkıyalığın sonu yok. Adam, kurt gibi kovalanınca kıyıcı olur. Kıyıcı heriften de bir vakit hayır çıkmaz. (s.25)

“İNCE MEHMED” VE “RAHMET YOLLARI KESTİ”

İnce Memed’in başkaldırısında, kasabadaki yaşadıkları önemlidir. Kasabayı gördükten sonra dünyayı algılayış biçimi değişir. Yaşadıkları köyden dışarı çıkmayan köylüler, dünyayı kendi yaşadıkları çevrenin penceresinden algırlar. Bu algılayış, insana geniş açılımlar getirmez. İnce Memed, kasabadaki yaşadıklarından sonra bilinç dönüşümü içerisine girer. Ağaya olumsuz gözle bakmaya başlar. Ağanın olmadığını, en önemlisi, Abdi Ağanın da kendisi gibi bir insan olduğunu fark eder. Dünya kafasında büyür. Yaşar Kemal, bu değişimi şöyle ifade eder:

Dünkü çarşı, dünkü kasaba, dünkü dünya, bugün Memed’in gözünde bambaşkaydı. Bugün ayaklarındaki, yüreğindeki bağ çözülmüştü. Kendisini hür, geniş hissediyordu. Uçacak gibi hafiflemişti.” (s.80)

Yaşar Kemal’e göre, eşkıyalığın ortaya çıkışındaki en önemli neden ekonomik nedenlerdir. Memed’in eşkıya oluşunda da ekonomik nedenler vardır. Fakat, Memed’ in başkaldırısı ilk başta bireysel bir zemin üzerine oturmaktadır. Abdi Ağa, kendisine, köylüye zulüm etmekte, onları sömürmektedir. Hatçe ile kaçan Memed’in kendilerini yakalamak isteyen Abdi Ağa ve yeğenini vurması bireysel bir davranıştır. Memed, o anda köylüyü düşündüğü için Abdi Ağayı vurmamıştır. Ağanın mülkiyet sahibi olması, bu mülkiyetin kendine sağladığı siyasal ve ekonomik güçle köylüyü ezmesi de yukarıda da belirttiğimiz gibi Memed’in başkaldırısının nedenlerinden biridir. Ağanın zulmü, köylüyü sömürmesi, Memed’i dar anlamda bireysel, geniş anlamda sosyal bir başkaldırıya iter. “ Kurt bunalırsa köye iner, kul bunalırsa dağa çıkar.” atasözü Memed’in başkaldırısının nedenini ortaya koymaktadır. Romanda bu durum şöyle ifade edilmektedir: “ İnce Memed’in dağa çıkışı bu zamana, ağaların çıkarları uğruna dağlarda eşkıyaların birbirlerini yedikleri, Çukurova’da toprağı zorla elinden alınmış köylülerin inim inim inledikleri zamana rastlar.” (s.283)

Rahmet Yolları Kesti’de eşkıyalığın ortaya çıkışı savaşa bağlanır. Savaş bir bölgedeki asayişsizliğin önemli nedenlerinden biridir. Savaş devletin merkezi otoritesini sarsar. Devletin bu durumdan yararlanmak isteyen insanlar eşkıya olup, devletin başına bela kesilirler.

II.1. EŞKIYA-HALK İLİŞKİSİ

Eşkîya-halk ilişkisi İnce Memed’ de olumlu yönde gelişir. Memed’in bireysel başkaldırısı daha sonra sosyal bir başkaldırıya dönüşür. Halk, erdem sahibi olan eşkıyasına sahip çıkar ve onu kahraman olarak benimser. Memed’in halkın gözünde büyümesi, Abdi Ağayı yaralamasından sonra gerçekleşir. Yaptıklarıyla giderek halkın sevgisini kazanır, nihayet Memed’le ilgili anlatılanlar destansal bir boyuta ulaştırılır. Halk, hep İnce Memed’le birlik olmuştur. Memed’i desteklemiştir. Bir eşkıyanın uzun süre yaşaması, halkla bütünleşmesiyle doğru orantılıdır. Halkın umudu eşkıyasındadır. Halk gözünde sevilen eşkıya ölümsüz bir destan kahramanıdır; en önemlisi gelecek güzel günlerin, iyiliklerin umududur.

İnce Memed’de eşkıya-halk ilişkilerinin olumsuz örnekleri de bulunmaktadır. Örneğin, İnce Memed gibi erdem sahibi olmayan Deli Durdu ve çetesi halka her türlü kötülüğü yapmaktadır. Olumsuz yönleriyle karşımıza çıkan bir diğer çete de Kalaycı çetesidir. Bu çete Ali Safa Beyin çıkarları için çalışan, ağanın halkı sömürmesine yardımcı olan çetedir. Ancak, söz konusu grupların olumsuz hareketleri, İnce Memed’in şahsına ve işlevine yönelik değildir.

Rahmet Yolları Kesti’de eşkıyalık eski zamanların işi olarak gösterilir. Bu bakımdan eşkıyalık halk için bir şey ifade etmez. “Eşkîyadan bir yaşamış yoktur ve de eşkıyalık bir vakit makbul zenaat sayılmaz” (s.20) . Romanda, İnce Memed’deki gibi erdemli eşkıya tipi söz konusu edilmez. Öyküsü anlatılan eşkıyaların çoğu sosyal eşkıya tipinden uzaktır. Erdem sahibi olmayan bu eşkıyalara halkın bakışı da olumsuz yöndedir. Romanda eski eşkıyalardan Uzun İskender ve yanındakilerin başına gelenler, genelde bütün eşkıyaların uğrayabilecekleri sonu ifade eder. Çıkar ilişkileri içerisinde suçta, suç işlemeye eğilimi fazla olan eşkıya tipleri kullanılır.

Rahmet Yolları Kesti’de halkın zihninde tasarladığı, sosyal eşkıya tipiyle romanda verilen eşkıyalar arasında büyük farklılıklar vardır. Eskiden yapmış olduğu eşkıyalıkla övünen Uzun İskender’in soygundan sonraki halini anlatan şu bölümler, eşkıyalığın o zamanki durumunu gözler önüne serer. “Hiç akli olsa, gidip altın yumurtlayan tavuğu boğazlar mı? Mahpus damı da cabası... Fazladan bunca yıl taşıdığı nam da boka düştü. Herif gösteriş yığidiymiş. Zoru görmesiyle arkadaşlarını meydanda koyup teslim olmaz mı? Adil’in vurulması bu sebepten...

“İNCE MEHMED” VE “RAHMET YOLLARI KESTİ”

Sarıca'dan da bir oğlan vurulunca Yüksek Oluklular muhtar odasına yürümüşler, “ Bu İskender rezilini gebertince ne razı gelir,” diye bağırmaya başlamışlar. Korkudan altına pislemesin mi? Bir candarma Reşit var. Erzurum uşağı... “Üstünü ararken pislik kokusundan boğula yazdım,” diyerek başını şu yana çevirdi. Sungurlu namını da, ayrıca rezil etmesini ne yapmalı? Hasılı bu İskender bütün yüreksizmiş. “İşte Dede'mizim paraları... Ben düşman sözüne uydum. Suç hep Kuru Zeynel'le Katır Adil'de... Bana pis canımı bağışlayın. Beni öldürmeyin de iyice dövün kardeşler,” diye karı gibi ağlamış. Dudağının üç yerinden yarıldığını görenler var. Sonra paraları pencereden saçmış” (s.393).

Romadaki şu bölüm de eşkıya-halk ilişkisini yansıtmaya açısından önemlidir:“ Gene yalanı attın Hacı! Eski zamanda olsaydı, rahmet işlerine yarardı. Müfrezeler üstlerine varmaya korkup rahmeti bahane ederlerdi. Şimdi eşkıya yakalayan köylüye geldi mi eskiden böyle bir işte o köylü eşkıyayı sellerden sırtında geçirirdi. Sen benim sözüme iyi kulak ver, bu rahmet başka rahmet... Bu rahmet gök rahmeti değil, yer rahmeti... Köylü eşkıyadan korkmadı mı, eşkıyalık öldü demek... Ne çeşitten olursa olsun... Anladın mı?” (s.394) Bu bölümde eşkıya-halk ilişkisinde korkunun da önemli bir etken olduğunu görmekteyiz.

İnce Memed'de eşkıyalık olumlu yönleriyle okuyucuya verilir. Eşkıya-halk özellikle sosyal eşkıya olan İnce Memed'le dayanışma içerisindedir. *Rahmet Yolları Kesti'de* ise Eşkıyalık olumsuz taraflarıyla verilir. Halk eşkıyaya ve eşkıyalığa rağbet göstermez. Gösterenler de roman kahramanı Maraz Ali gibi hayal kırıklığına uğrar. Maraz Ali'nin eşkıya olma hevesi uğruna başına gelmedik kalmaz.

II. 2. EŞKIYA-DEVLET İLİŞKİSİ

Yaşar Kemal, devletle eşkıyanın devamlı karşı karşıya olduğu görüşündedir. Romanda bu durum açıkça hissettirilir. Asım Çavuş devletin temsilcisi olarak olaylar zinciri boyunca Memed'in peşini bırakmamıştır. Romanda, devletin idareci olma özelliğinden yoksun yöneticilerinin, yörenin zenginleriyle bir olup halk üzerinde baskı kurdukları da bir gerçektir. Ali Safa Beyin, yardım ve yataklığını yaptığı, Kalaycı çetesinin devlet tarafından takibe alınmaması bu işbirliğinin bir kanıtıdır. İnce Memed'in takibinde devletin halka işkence etmesi devlet-halk ilişkisini olumsuz yönde etkiler. Bu açıdan

“İNCE MEHMED” VE “RAHMET YOLLARI KESTİ”

halk kendine işkence eden devlet kuvvetleri yerine, kurtuluşunun tek sebebi olarak gördüğü eşkıyayı- İnce Memed'i- bağrına basar. İfade etmek istediklerimizi- devlet-halk ilişkisini- şu bölüm açıkça ortaya koyar:

Köylülerin hakkını vermediğini duyan Abdi küplere bindi. Siyasetçiye gitti. Çok dokunaklı bir tel daha yazdırdı Ankara'ya. Ağlaya ağlaya söyledi derdini. Ondan sonra düştü kasabanın içine... Kimi gördüyse olanı biteni anlattı. Kaymakama gitti. Candarma kumandanına gitti. Ağladı sızladı. Kaymakam, candarma kumandanı köylülerin bu hareketlerine çok kızdılar. Değirmenoluk'a candarma üstüne candarma gönderdiler. Candarmalar köylüleri sıkıştırdılar. Hürü Anayı bir dama hapsedtiler. Hürü Anayla köylülerin ağzından bir sözcük bile çıkmıyordu. Dayak yediler, küfür işittiler, koyunlar gibi top top oradan oraya sürüklendiler, ağızlarından çıt çıkmadı. Beş koca köy çoluk çocuk dilsiz kesilmişti (s.395).

Devlet yöneticileri, ağaya karşı çaresizlik içerisindeyler. Devleti temsil hakkını elinde bulunduranlar, ağa karşısında bir kukla olmaktan öteye gidemezler. Romanda Ali Safa Bey, Memed'in yakalanamayışından dolayı kaymakama ve jandarma kumandanına yapmadığını bırakmaz. Devleti temsil eden kişilerin, feodal yapıyı temsil eden ağa karşısındaki bu tutumları dikkate değerdir.

Rahmet Yolları Kesti'de devletle eşkıya karşı karşıya getirilmez. Çünkü, romanda eşkıyalık devrinin geçtiği vurgulanır. Bu durumu Arif Ağanın, Uzun İskender'e söylediği; “ Geçti senin, çoban sopasıyla muinsiz asker ailesini soyduğun günler” (s.209) sözleri daha iyi ortaya koyar. Kemal Tahir, eşkıyalık olgusunun yaşanıp yaşanmamasını devletteki merkezi otoritenin durumuna bağlar. *Rahmet Yolları Kesti* romanında olaylar Atatürk döneminde geçmektedir. Dolayısıyla eşkıyalık devri geçmiştir. Merkezi otoritenin sağlam olduğu yeni bir devlet kurulmuştur. Romanda devleti temsil eden bazı kişilerin zaafı gereği yörenin ileri gelenlerinden yana tavır takındıkları da görülmektedir. Yörenin ileri gelenlerinden Uzun İskender'le Arif Ağanın kahvede tartışmaları ve işi karakola kadar götürmeleri, karakol kumandanının yaptıkları ifade edilenleri desteklemektedir.

Belediye Kahvesi'nde kavga edenler Arif Ağa ile Uzun İskender'den başkaları olsalar davacılıkta bir saniye inat edemezler. Ne hadlerine! Kara Başçavuş o gece bir sopa çeker ki tamam... Herifin masasının bir gözü, fırınlanmış kızılçık

“İNCE MEHMED” VE “RAHMET YOLLARI KESTİ”

sopasıyla dolu... Değneği bir eline aldı mı paralamadan bırakmadığı meşhur... Zaten vali paşadan, alay komutanından fermanı evvelce almış; kendisine; yaramazların kemiklerini bir bir kırar,leşlerini sal tahtasına uzatırsın. Zabıt mabit sonraki bir mesele... denilmiş (s.115).

İnce Memed’de devlet ile eşkıya arasındaki olumsuz ilişki süreklilik gösterir. Devlet, eşkıyayı yakalamak için devamlı iz sürer. Yaşar Kemal, eşkıyalığın, tarihin değişik zamanlarında biçim değiştirerek devam edeceğini düşünmektedir. Bu bakımdan devlet-eşkıya ilişkisi de süreklilik gösterecektir. *Rahmet Yolları Kesti’de* ise eşkıyalığın eski zamanlarda kaldığı düşüncesi hakim olmakla birlikte devlet-eşkıya ilişkisi üzerinde durmaz. Yalnız her iki romanda da devletin güçlüden yana olduğu tespitini yapabiliriz.

II. 3. EŞKIYALIĞIN YÜCELTMESİ

Romanlarda, eşkıyalığın işleniş biçimleri farklıdır. İnce Memed’de eşkıya olumlu yönleriyle, *Rahmet Yolları Kesti’de* olumsuz yönleriyle ele alınır. İnce Memed, halkı için ,halkının mutluluğu ve refahı için çalışır. Halk da kendisine yardım eden eşkıyasını yüceltir. İnce Memed’in yüceltilmesi örneklerine romanın değişik yerlerinde rastlanır. Yaptıkları abartılır, kurşun işlemediği söylenir. “Herkes İnce Memed üstüne birşeyler uyduruyordu. Az zaman içinde İnce Memed destanlaşa verdi. Öyle çok kahramanlıklar,öyle çok olaylar uydurdular ki İnce Memed için, on insan ömrü bunlara yapmaya yetmezdi” (s.333).

*Rahmet Yolları Kesti’de*ki eşkıya tipi, İnce Memed’dekinden farklıdır. İnce Memed’deki eşkıya tipi ne kadar sosyal ise, Rahmet Yolları Kesti’deki eşkıya tipi de o kadar bireyseldir. Uzun İskender’e halkın bakışı olumsuzdur. Ona ; “bir tas şaraba bir hafta soytarılık eden” biri gözüyle bakılır. Halkın gözünde böyle bir değere sahip olan kişi için yüceltme söz konusu edilmez. İngiliz tarihçisi Eric J. Hobsbawn , sosyal eşkıyanın halk gözünde daha değerli olduğu, yöneticilerden daha fazla sevildiği düşüncesindedir. Yazar, çalışmasında bunu şu sözleriyle ortaya koymaktadır: “Sosyal eşkıyalar halkları için Napolyon ya da Bismark’tan önemliydiler ve onlar için özlem ve gurur dolu türküler yakıldı (Hobsbawn ,1997:29).

II. 4 .EŞKİYA-COĞRAFYA İLİŞKİSİ

“Eşkilyalar başta dağlar olmak üzere, ormanlık, bataklık ve nehir ağzı gibi ulaşılması güç ve erişilmez yerlerde yaşarlar. Endüstrisi gelişmemiş yerlerde ulaşım doğal olarak yavaş ve zorlu olduğundan, doğanın bu tip zorlu mekanları eşkilyalar için en iyi sığınaktır” (Yetkin,1985:17). Her iki romanda zaman zaman eşkiyanın düzde barınamayacağını, eşkiyanın yaşayabilmesi için dağlık araziye tercih etmesi gerektiğini vurgulayan bölümler bulunur. Eşkilya için dağ kurtuluş simgesidir. Dağ eşkiyayı bütün kötülüklerden korur. Yaşar Kemal, eşkiyalığın ortaya çıkışında dolaylı olarak, yaşanan ülkenin coğrafyasının da etken olduğunu söyler. Buna örnek olarak Anadolu coğrafyasını verir. Anadolu’da Baba İshak’tan başlayıp, 17. yüzyıla kadar Celali ayaklanmalarının sebeplerini de ülke coğrafyasının yansıttığı özelliklere bağlar.Yüzyılın başlarında Ege’de yaşamış olan Çakırcalı Mehmet Efenin, on beş yıl mesken olarak dağları tutması ve devletin bu süre içerisinde onu yakalayamaması coğrafya-eşkilya ilişkisini ortaya koyması açısından önemlidir.

III. ROMANLARDAKİ EŞKİYA TIPLERİ

Başkaldırı ve eşkiyalık konusunda bilimsel araştırma yapan, İngiliz tarih profesörü Eric J. Hobsbawn, toplu halk hareketlerini bütünüyle eşkiyalık tanımının dışında bırakarak, bireysel hareketleri şu gruplara ayırmaktadır (1997:31).

- Sosyal eşkilyalar (Erdemli eşkilyalar).
- İlkel direnme ya da gerilla grupları.
- Öç alıcılar.
- Haydutlar, çapulcular, adi hırsızlar.

İnce Memed’de çizilen eşkiya tipi, sosyal eşkiya tipine girer. Sosyal eşkiya, zenginlere, yabancı işgalcilere, baskı uygulayanlara, adaletsizliği yayan sömürücü güçlere direnişin yaygın ve evrensel bir örneğini oluşturur. İnce Memed’deki başkaldırı bu zemin üzerine oturur. Romanda yörenin tek hakimi, gücü elinde bulunduran ağadır. Köylünün ağa karşısında hiçbir hakkı yoktur. Ağa kendisi olmadan köylünün yaşayabileceğine inanmaz. Bunun için köylü üzerinde ağanın varlığı hep

“İNCE MEHMED” VE “RAHMET YOLLARI KESTİ”

hissedilmelidir. İnce Memed’in ağanın zulmüne dayanamayıp köyden kaçması, Hatçe’yi kaçırmaması halk gözünde ağanın itibarına gölge düşürecek olaylardır. Ağa bu durumu: “ Şimdiye dek, ben kendimi bildim bileli, kimse Değirmenoluk köyünden kaçıp da başka köye çobanlık, yanaşmalık etmedi. Etmez de...” sözleriyle belirtir.

Eric J. Hobsbawn (1997:33) “erdemli eşkiyayı” belirleyen nitelikleri şöyle sıralar:

- Erdemli eşkiya suç işleyerek değil, adaletsizliğin kurbanı olarak kanun dışına düşer. Ya da halk tarafından değil, otoritelerce suç kabul edilen bazı eylemlerden ötürü hüküm giyer.
- Adaletsizliğe karşı çıkar.
- Zenginlerden alıp fakirlere verir.
- Nefsi müdafa ve öç alma dışında adam öldürmez.
- Şayet yaşarsa, kendi halkına, şerefli bir adam ve topluluğun saygı duyulan bir ögesi olarak geri döner.
- Ona hayran olunur, yardım edilir ve desteklenir.
- Topluluğun hiçbir üyesi ona karşı olan otoritelere yardımcı olmayacağından, ancak ihanete uğrayarak öldürülür.
- Ele geçmez, kurşun işlemez bir insan olarak kabul edilir.
- Adil olan yöneticilerin değil, baskı yapanların düşmanıdır.

Erdem sahibi bir eşkiyada bulunması gereken özellikleri İnce Memed’de de görüyoruz. Memed’in bireysel bir biçimde başlayan başkaldırısı daha sonra sosyal içerik kazanır. Ağanın, haksız saldırılarına, sömürülerine, karşı çıkar. Ağanın topraklarını köylü arasında dağıtıp sosyal adaleti sağlamaya çalışır. Memed’de sonsuz bir merhamet duygusu vardır. Deli Durdu çetesindeyken, fakir halktan kişilerin soyulması onu hayli kızdırır. Deli Durdu çetesinden ayrılması, kendilerine yardım elini uzatan Kerimoğlu’nun soyulması anında gerçekleşir. Bu duruma tahammül gösteremez. İnce Memed, insani vasıfları son derece gelişmiş bir eşkiyadır. Kendisine onca zulmü ve eziyeti yapan, anasını öldüren, Hatçe’yi mahpusa sokan Abdi Ağanın çocuklarına bir şey yapmamış, onları affetmiştir.

Memed’in yaptıkları hayranlıkla izlenir. Halktan sürekli yardım görür. Yaptıkları yüceltilir. Romanda Yaşar Kemal, olumlu tavrını İnce

“İNCE MEHMED” VE “RAHMET YOLLARI KESTİ”

Memed'den yana koyar. Tarihsel süreç içerisinde, geleceğe adları kalacak eşkıyaların, sosyal eşkıyalar olduğu mesajını verir. Romanda, İnce Memed gibi Koca Ahmet de sosyal eşkıya tipine örnek gösterilir. Bu türden eşkıyalar halkın gönlünde yer eden ve unutulmayan eşkıyalardır. Romanda, eşkıya olmakla birlikte haydut, çapulcu, adi hırsız diye nitelendirebileceğimiz ikinci bir eşkıya grubu daha vardır (Kalaycı, Kara İbrahim, Deli Durdu çetesi). Bunların bir kısmı bireysel olarak, bir kısmı da ağanın direktif ve yönlendirmeleriyle hareket eden eşkıyalardır. Bu gruba dahil olan eşkıyalar halk için hiçbir şey ifade etmezler. Adları kısa sürede unutulur. Yaşar Kemal, romanda, bu ikinci gruba dahil olan eşkıyaları olumlulamaz. Sonlarının iyi olmadığı mesajını verir.

Rahmet Yolları Kesti'deki eşkıya tipi, İnce Memed'in tam karşıtıdır. Hobsbawn'ın eşkıyaların tasnifi için yaptığı gruplandırmadan, Uzun İskender'in dahil olduğu grup haydut, çapulcu, adi hırsızların girdiği gruptur. Uzun İskender'in, İnce Memed gibi adil olmayan bir duruma, haksızlığa karşı çıkması söz konusu değildir. Çıkar ilişkileri içerisinde kullanılmaya müsait bir yapısı vardır. Halk tarafından iyi değerlendirilmez. Sosyal eşkıya tipinde eşkıya ve halk birlik olmuşlardır. Halk, sosyal eşkıyayı korumuş, yardımda bulunmuştur. *Rahmet Yolları Kesti*'de halk ve eşkıya grubu, karşı karşıyadır. Halkın, eşkıyalığa iyi gözle baktığı, olumluladığı dönemler geride kalmıştır. Uzun İskender, insani özelliklere sahip değildir. Kendisini koruyup kollayan, geçimini temin eden Kasım Dedeyi soyacak kadar olumsuz bir tutum içine girmiştir.

Rahmet Yolları Kesti'de yukarıda da belirtildiği gibi eşkıyalık devrinin geçmiş olduğu özellikle vurgulanmaktadır. Bu bakımdan eski eşkıyalardan bazılarının adları geçer, onlarla ilgili hikayeler anlatılır. Örneğin Çöllo adıyla anılan bir eşkıya anlatılanlara göre sosyal eşkıya diyebileceğimiz özellikleri gösterir. Romanda adı geçen bir diğer eşkıya Kanlı İlyas'tır. Bu eşkıyanın tam anlamıyla adi bir soyguncu olduğunu söyleyebiliriz. Halkı soymakla yetinmeyen, soyduğu insanların ellerini, kollarını, kulaklarını kesen, halka işkence eden bir eşkıyadır. Uzun İskender'in, romanda eşkıyalığın piri olarak gösterdiği diğer bir eşkıya tipi de Kavlak Ali'dir. Uzun İskender, Kavlak Ali'nin yanında yetişmiş, onu örnek almış bir eşkıyadır. Kavlak Ali'nin taşıdığı özellikler, İskender tarafından belirtilir. Kavlak Ali, içki ve sigara tiryakisi olan, kumarı çok seven, sosyal eşkıya olmamakla birlikte, Kanlı İlyas'tan

“İNCE MEHMED” VE “RAHMET YOLLARI KESTİ”

daha merhametli bir eşkiyadır.

SONUÇ

Yaşar Kemal, eşkıyalığın devamlı var olacağını belirtir. Tavrını İnce Memed'den yana koyar. İnce Memed'i hem halkın gözünde hem de kendi gözünde yüceltir. Kemal Tahir ise, eşkıyalığın sona erdiğini belirtir. Eşkıyalık olayının bittiğini, eski devirlerde kaldığını göstermek için Uzun İskender'i olumsuz yönleriyle okuyucuya sunar.

Yaşar Kemal, eşkıyalığın asıl sebebini ekonomik düzene bağlar. Ekonomik koşulların elverişsiz olduğu yerlerde sosyal eşkıyalığın hep olacağını belirtir. Kemal Tahir ise, eşkıyalığın ortaya çıkışını devletin merkezi otoritesinin zayıflamasına bağlar. Ayrıca Tahir, ahlaki açıdan çöküntü içerisinde olan toplumlarda eşkıyalığın türeyeceğini, eşkiya ve eşkıyalığa hayran olunacağını belirtir. Romanın başına Andre Maurois'ten aldığı şu epigraf bunu kanıtlamaktadır: “ Ahlak düzeni sağlam olmayan ve soyguncularıyla başa çıkamayan bir toplum, - ruhunda artakalmış barbarlık duygusunun da baskısıyla – soygunculara karşı hayranlık duyar.”

Gerçekten de Kemal Tahir'in, Rahmet Yolları Kesti romanında ahlaki çöküntü bir neden olarak açıkça sezdirilir. Kemal Tahir, her ne kadar da romanını, İnce Memed'e karşı olarak yazmadığını, yarı aydınlar arasındaki eşkıyalığa duyulan hayranlığı eleştirmek için yazmış olduğunu söylese de Rahmet Yolları Kesti, İnce Memed'in antitezi olabilecek özellikler taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Bayrak, Mehmet, *Eşkıyalar ve Eşkiya Türküleri*, Yorum Yayınları, Ankara, 1985.
Hobsbawn, Eric. J, *Eşkıyalar* (Çev. Orhan Akalın, Necdet Hasgül), Avesta Yayınları, İstanbul, 1997
Kemal, Yaşar, *İnce Memed*, Adam Yayınları, İstanbul 1996.
Tahir, Kemal, *Rahmet Yolları Kesti*, Adam Yayınları, İstanbul, 1997.
Yetkin, Sabri, *Ege'de Eşkıyalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Erdoğan Kaplan<ekaplan@mersin.edu.tr
Mersin Üniversitesi
Rektörlük Türk Dili Bölümü
33342 Mersin